

**Правова оцінка українсько – московського договору 1654 р.
Палій І.Ю. студ. ЮФ, спец. «Правознавство»
Наук. керів. доц. Рожкова Л.І.**

Переяславський договір 1654 р. започаткував нову добу у відносинах між Україною та Московською державою. Оцінка цього акту з точки зору міжнародного права є предметом тривалих дискусій.

На початку березня 1654 р. козацька делегація привезла до Москви проект договору, що складався з 23 пунктів, але вже 21 березня було розроблено новий проект договору, що містив лише 11 пунктів і в такому вигляді був підписаний.

Українсько-московський договір був підписаний 27 березня 1654 р., тому його ще називають «Березневими статтями Б. Хмельницького». За умовами договору:

Україна потрапила під протекторат Московської держави;

- козацький реєстр не повинен бути більшим, ніж 60000 осіб;

- гетьман мав право проводити зовнішню політику, але обов'язково повідомляти царя про всі контакти з іншими державами. Крім того, будь-які політичні відносини з Річчю Посполитою чи Туреччиною суворо заборонялись;

- в разі смерті гетьмана, козацька старшина мала право обрати нового, але про це мали негайно сповістити царя;

- в разі війни гетьман був зобов'язаний надати свої війська для підтримки Московської держави;

- в Києві мала перебувати московська залога на чолі з воеводою;

- всі податки з населення збирались в державну скарбницю, але частина обов'язково передавалася в Москву.

Існує багато наукових оцінок Українсько-московського договору. Ситуація ускладнена ще й тим, що не зберігся оригінал «Березневих статей». До нашого часу збереглися лише російські переклади, які можуть не збігатися з оригіналом, але з перекладів також можна зробити й певні висновки. На думку українського історика і юриста А. Яковлева, договір гарантував повну автономію України та усував будь-яке втручання у внутрішні справи з боку московського царя. Йшлося про поширений в ті часи протекторат правителя сильнішої держави над слабшою. Подібну думку висловлював і М. Грушевський, який вважав угоду формою васальної залежності, за якою сильніша держава погоджувалась захищати слабшу, при цьому не втручаючись в її внутрішні справи. Існують також інші інтерпретації. Зокрема, у ХІХ ст. виникла концепція неповної інкорпорації Московією козацької держави у вигляді автономії. Такого ж трактування дотримувалася й радянська історіографія.

Історик В. Сергієвич висловив припущення, що угода являла собою персональну унію між Україною і Московією, за якою держави мали спільного монарха, але окремі уряди. Інший дослідник В. Липинський вважав, що Українсько-московська угода – це лише тимчасовий військовий союз, що був вигідний обом державам. В історичній та правовій літературі можна натрапити на спроби визначити поєднання Московії та козацької держави як конфедерацію, але ця думка є неправомірною, оскільки конфедерація передбачає рівне партнерство країн, тим часом як правитель України – гетьман Б. Хмельницький - визнавав себе підданим царя.

Порівнявши ці точки зору, можна зрозуміти наскільки різним може бути бачення одного і того ж договору науковцями. Оскільки оригінал тексту договору не зберігся, то можна лише здогадуватися про його справжній зміст.

Українсько-московський договір 1654 р. мав велике значення в подальшому розвитку української історії. Адже, завдяки цьому договору зменшився тиск на народ України з боку Речі Посполитої, але з іншого боку, московський цар згодом і сам почав обмежувати автономію України, що з часом призвело до повного занепаду Української держави.

Для Богдана Хмельницького договір 1654р. був звичайною угодою про військову допомогу в боротьбі проти Польщі. Крім того, Україна намагалась цим договором юридично закріпити свої права і вольності і не допустити їх порушень і обмежень царизмом в майбутньому.

Самостійність України визнавалась і на міжнародній арені. Навіть Польща у своїх дипломатичних стосунках трактувала Україну як самостійну державу. Україна мала дипломатичні зносини із Швецією, Пруссією, Австрією, Молдавією, Угорщиною, Венецією. Чужоземні правителі трактували Україну як окрему від Москви державу, а гетьмана як самостійного государя. Договір не стояв на перешкоді їхніх дипломатичних зносин з Україною на найвищому державному рівні. Спочатку і Москва ставилася до України як до вільної держави. Зносини Московської держави з Україною здійснювались через Посольський приказ, що фактично був міністерством закордонних справ. Україну відокремлювали від Москви державний кордон і митниці. Але Московська держава за своєю природою була унітарною, абсолютистською, кріпосницькою, для неї Українська держава з її республіканським ладом і сильними демократичними елементами була своєрідним викликом. Отже, рано чи пізно царизм мав почати наступ на автономію України.